

La família "castellera" davant la família "grans magatzems". Valors en desconcert

Josep Vilaplana i Martínez

Primer de tot, voldria agrair, personalment i també en nom de l'Associació de Pares i Mares de l'Escola Andorrana, a la Sra. Carla Riestra haver-nos informat, i alhora convidat, a aquestes jornades de reflexió organitzades per la Societat Andorrana de Ciències i que tenen, com a tema de tractament, els valors en la nostra societat. Evidentment, el que exposaré no representa una opinió de l'Apaea, associació que en aquests moments presideixo, sinó senzillament un posicionament personal, amb tots els dubtes que vostès es puguin imaginar, i basat no en cap especialització, o estudis, o aprofundiment de cap mena envers aquest tema, sinó en el fet concret i particular de tenir una família, dos fills amb edats força diferents i lògicament, formar part, més o menys activa, d'aquesta societat.

Valors: una peça "prêt-à-porter"

Potser abans de parlar de la família caldria ajustar, tot i que només sigui una mica, la cisa del concepte *valors* de manera que aquest vestit ens el puguem posar tots amb una certa dignitat. Al meu entendre, quan parlem de valors en relació amb una persona estem parlant d'unes conviccions i actituds, més o menys estables, que dibuixen el seu perfil humà. És a dir, allò que som i com actuem envers els altres; component imprescindible, al meu parer, a l'hora de parlar de *valors* (un ermità aïllat absolutament de la resta del món no crec que puguem dir que té valors, com a molt té costums).

També caldria afegir-hi que els valors per si sols no són ni bons ni dolents, tot el contrari: el respecte pot derivar fàcilment en l'obediència cega; la prudència en la por; la seguretat en la prepotència; l'esforç en l'obsessió; el treball en la cobdícia, etc.

La família "esponja"

Penso que no és del tot encertat parlar de la família com una entitat generadora de valors; les famílies més aviat són una esponja que xucla els valors de la societat a la qual pertanyen i els reelabora, els aplica un tractament, quelcom de semblant a un lífting, en la mesura en què les aptituds dels seus membres i les circumstàncies que els envolten els ho permeten. Crec que en aquest cas, l'ordre de l'ou i la gallina està ben definit. És aquesta societat, i més concretament cadascuna de les persones que la constitueixen les que tenen o no tot un seguit de valors que desenvoluparan, o no, en el marc familiar. No és la família la que dibuixa el perfil de la societat, és la societat la que configura el que i el com de les famílies.

Si no fos així no s'entendrien les vicissituds històriques amb els corresponents canvis d'organització social i de valors que s'han produït. Les societats han canviat molt i l'estructura bàsica de les famílies, allò que em podríem dir –espero que em sabran perdonar l'exemple– el seu xassís, penso que ben poc.

La família "castellera"

He volgut intentar establir un abans, un ara i potser un després esperançat pel que fa a la situació dels valors en l'entorn familiar. Evidentment, això és una simplificació de la grandària de la crisi actual del sistema financer. Ja em disculparan, però ni les meves capacitats, ni el temps previst per a aquesta ponència m'han permès anar més lluny.

Amb aquesta imatge concepte de la família *castellera* voldria definir el marc que vaig conèixer quan era petit. Els parlo del segle passat (dit així sona un xic prehistòric, però és una realitat personal inqüestionable) i d'una família bastant *estàndard*; és a dir, desproveïda de biblioteca, de grans debats intel·lectuals, d'obres d'art modernistes a les parets i de comptes corrents que no fossin anèmics i sense cap més aliment que les tristes i minses nòmines mensuals; per tant, una família prou representativa d'aquella època de sotanes i *cara al sol* de bon matí.

Crec que en aquells temps, una família, una d'aquelles famílies, era quelcom de semblant a un castell, i els seus membres serien la colla castellera. No a tothom li agradaven els castells, fins i tot a alguns els semblaven una activitat ben poca-solta; però tots tenien clar que hi havien de participar, en el lloc i de la manera establerts. Els qüestionaments que hi havia eren de poc pes, i no anaven gaire més enllà d'una voluntat difosa de deixar aquella família al més aviat possible per constituir-ne una altra de ben semblant.

Tots els castells eren quasi clònics, i els objectius dels caps de castell diferien ben poc. Els membres s'esforçaven per donar cos a una estructura aparentment ferma, però intrínscament inestable. L'Església vigilava les formes, el que en diríem *l'estètica* del castell; l'Estat vigilava el fons, el que en diríem *l'estructura* d'aquesta construcció, per tal d'evitar quelcom semblant a un qüestionament o una crítica de l'activitat

(també seria vàlid ben bé el contrari). Un fill era l'anxaneta, que tard o d'hora faria de cap de colla i així, exhibició rere exhibició, tots esperaven un reconeixement terrenal i celestial que no acabava mai d'arribar.

Sovint, els valors que predominaven en aquestes famílies tenien molt a veure amb l'obediència, ves quin remei; és a dir, l'obediència de qui no pot fer res més que obeir; i l'esforç del ruc a l'era, és a dir, voltes i més voltes sense provar mai el pa. Alguns insistien a lloar els valors de la família; val a dir que no era gens infreqüent que els més entusiastes defensors d'aquesta institució fossin aquells que tenien al seu abast més valors financers als bancs. Però el que sí que era cert és que els llocs de cadascú estaven força definits i això tranquil·litzava una mica el personal.

Tanmateix, en el si d'aquests castells, el que em diríem la *pinya*, hi havia misèries i tristors, violències i desenganys profunds, renúncies i grans injustícies; també hi havia, lògicament i en alguns casos, alegries i esperances, però potser no tan lligades al castell com a institució com al fet que alguns membres podien ser genèticament més tendents a la felicitat. Tanmateix, tot plegat quedava encabit en quelcom indestructible; un castell podia trontollar, fins i tot podia caure, però només era un petit accident que en absolut no qüestionava el valor genèric de l'activitat castellera.

Qui no hi volia participar quedava poc menys que marginat. El *Libro de Familia*, juntament amb la *partida de nacimiento* i la corresponent *fe de bautismo* eren imprescindibles per a qualsevol gestió pública, per absurda que fos.

Però vet aquí que de sobte el castell ens ha fet llufa; tothom s'ha tret faixa i barretina per vestir-se amb els aires d'una nova i fictícia llibertat. Sense gairebé adonar-se'n, la nostra entranyable família ha deixat la disciplina castellera, potser una mica decebuda, potser, més ben dit, una mica adolorida per tants anys d'esforços i patacades, i ha passat a convertir-se en una família *grans magatzems*.

La família "grans magatzems"

En un tres i no-res, la promesa de felicitat, el que en diríem el sentit de tot plegat, ja no està a dins, sinó fora. Els membres d'aquesta nova família, com Ulisses desconcertats, han sortit tots de casa sense saber gaire on anirien, però això sí, amb la ferma determinació d'escotar-se tots els cants de sirena que els proposin. L'oferta és quasi infinita; la mentida és un pacte necessari per tal que la màquina funcioni; la caducitat és la nova forma del desengany.

No s'obeeix els pares, sinó els publicistes; les veritats caduquen un xic abans que els iogurts; normalment la felicitat requereix un crèdit; el respecte sol ser allò que els altres han de tenir per mi. En aquest nou marc, la fe segueix sent molt important, tot i que ha canviat de residència; del paradís celestial ha passat al concessionari d'automòbils més proper; avui els nous mossens gestionen actius financers i als confessoris ens fan omplir els formularis dels préstecs personals.

En un esforç per aconseguir la quadratura del cercle, ens parlen de nous tipus de famílies (monoparentals, homosexuals, etc.), quan la veritable realitat és que per als ideòlegs d'aquest nou context la família és poc més que petites cèl·lules d'activitat econòmica que cal esquil·lar. És a dir, la família avui en dia té sentit en funció del que pot gastar.

Els valors que suposadament han d'acreditar els membres d'aquesta nova família estan força relacionats amb la promesa d'un paradís de pa sucat amb oli; amb una felicitat minsa i difosa, de nou eternament ajornada, que tota la potentíssima maquinària mediàtica ens promet dia rere dia i pertot arreu. Els valors que suposadament han d'acreditar els membres d'aquesta nova família estan ben custodiats a les caixes fortes de les entitats bancàries.

Tanmateix, en aquesta cursa sense alè per aconseguir el que ens diuen que cal per ser feliços, les famílies hem perdut una cosa molt preuada: el temps. Poc més que un procés lineal en el qual hem d'encabir els nostres pagaments, el temps com a regulador de la vida gairebé ha desaparegut; i no parlo de la ficció-temps que configura el rellotge, parlo dels espais de temps que ens haurien de permetre interactuar amb el nostre entorn i amb els altres.

Alguns dels efectes secundaris d'aquest procés de pèrdua del temps han estat, per exemple, l'exclusió de les estacions: l'estiu, la tardor, l'hivern i la primavera les gestiona i proclama El Corte Inglés (vostès segur que han sentit a dir sovint: "ja és primavera a El Corte Inglés". I jo em pregunto, i als altres llocs, en quina estació deuen estar?). També, paradoxalment, donat el context de gairebé infinites possibilitats de comunicar-se, en moltes famílies ens hem oblidat de parlar; no vull dir pronunciar paraules més o menys intel·ligibles, vull dir parlar senzillament (allò que diuen que ens fa un xic diferents d'un koala).

Sens dubte, a l'hora de parlar de família, temps i valors, valdria la pena fer també un petit incís en un nou membre d'aquesta unitat familiar que ha sabut focalitzar tota l'atenció, tot el reconeixement, tota la credibilitat i tot el respecte, fins a deixar als antics titulars –si més no oficials– d'aquestes atencions, els pares i les mares, a l'atur i asseguts al sofà.

Parlo, com ja ho poden endevinar, del televisor. Aquesta finestra de la fugacitat, aquest nou púlpit de veritats inqüestionables, aquesta màquina de *clonitzar*, per no dir d'*idiotitzar*, s'ha convertit en poc temps en la veritable generadora de valors i opinions. El televisor diu, la ment descansa, només cal seure i mirar; ella ens diu el que és bo i dolent, divertit, important; què necessitem, què som, què podríem ser, què fem bé i què fem malament, quan hem de riure i per què. Tot està pensat perquè deixem de pensar. La família treballa i mira. Tot plegat és com un peix que es mossega la cua: treballar per poder seguir treballant; comprar per poder seguir comprant; ajornar-ho tot per poder seguir esperant. La televisió és el pont d'una sola direcció que ens porta dia rere dia a l'altre banda del no-res.

En aquest punt de la meva ponència és més que probable que algú estigui pensant: aquest bon home no és precisament un prodigi d'optimisme. Doncs bé, declaro públicament que sóc incombustiblement optimista: al lloc més recòndit; en la persona aparentment més humil, més allunyada del sabers oficials, de l'èxit, i fins i tot de les famílies, he vist sovint accions, fets, paraules, que eren una preciosa i precisa demostració del que hem podem dir valors humans en positiu.

Alguns d'aquests valors en positiu que he vist en algunes persones, i que em fan pensar "ves quin remei", que no tot està perdut, han estat, per exemple:

- L'alegria, aquella alegria perquè sí, pel sol fet de viure, una assignatura que hauria de ser obligatòria en tots els sistemes educatius andorrans i fins i tot de més enllà de les nostres negades fronteres. L'alegria com a reconeixement i acceptació.

- El respecte, però el respecte no basat en la por ni en la idolatria estúpida; ni en l'admiració curta de gambals de l'èxit social, sinó el respecte íntim a l'altre pel sol fet d'existir. Tanmateix, el respecte a la natura més enllà de vidre, plàstic i paper, és a dir, gent que és capaç de mirar un arbre, un ocell, un paisatge i veure quelcom més que un negoci, un bon tret o una urbanització.

- L'estimació sense clixés, l'estimació sense factures, l'estimació sense proclames ni de bisbes ni de mujaidins de cap mena. He conegut gent que s'estima així.

- El treball amb sentit per si mateix i no com una eina exclusivament de guany. La satisfacció de fer el que fas ben fet, no solament l'esforç remunerat; quelcom semblant al ruc quan li donem la palla.

- La valentia de viure amb les nostres pors. La valentia situada una mica més enllà de la testosterona. La valentia i la força de la raó envers la covardia i la vilesa de la força bruta i irracional.

- La constància i la determinació que tenen els rius alhora de seguir el seu curs, sense aferrar-se a res que no sigui el fet de ser riu i seguir el seu curs.

Tots aquests valors jo els he vist en persones de diferents races i països, nascudes en famílies molt diferents i sovint absolutament desestructurades i gairebé caòtiques.

Per tant, vull pensar que a pesar de les proclames i mentides, dels horrors i les misèries, a pesar fins i tot d'algunes famílies, en el cor d'alguns éssers humans sempre podem trobar quelcom semblant a l'alegria i a una bondat constitutiva, de base per dir-ho d'alguna manera.

És possible que algú no hi estigui d'acord. Jo li diria que, si us plau, viatgi per aquests móns de Déu i obri tot el que pugui els ulls.

Moltes gràcies per la seva atenció i per la seva paciència.

Josep Vilaplana i Martínez,
president de l'Apaea, fotògraf, exbancari i conductor d'autobús